

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОВТОРНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Досконале розуміння будь-якого правового явища або інституту права не можливе без звернення до історії їхнього виникнення та розвитку. Не є виключенням й інститут повторності злочинів у кримінальному праві. Загалом актуальність обраної теми дослідження має вагоме значення, оскільки дає об'єктивні підстави стверджувати про необхідність закріплення досліджуваного інституту ще з давніх часів.

Історичний аспект розвиток інституту повторності як окремо, так і у контексті множинності злочинів знайшов своє відображення в працях вітчизняних науковців: І. О. Зінченка, О. І. Кириленка, П. К. Кривошеїна, А. Й. Рогожина, Т. І. Созанського, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, Н. І. Устрицької, Л. М. Черниченка та інших.

Найбільш загальновідомою історичною пам'яткою права, в тому числі й кримінального права часів Київської Русі є Руська Правда. Оглянувши текст Широкої Руської доречно погодитися з думкою вітчизняного вченого П. К. Кривошеїна, який стверджував, що у положеннях Руської Правди відсутні посилання на повторність злочинів [4, с. 49]. Так, у ст. 59 Широкої Руської Правди передбачено: «Аже господинъ приобидить закупа а въведеть копу его или отарицу то то ему все воротити а за обиду платити ему 60 кунъ» [8]. У наведеному положенні йдеться лише про зобов'язальні відносини, що мають місце у разі пошкодження чи знищення майна закупа господарем. Подібні за своїм змістом положення передбачаються й в інших статтях Руської Правди. Тож доречно зробити висновок про те, що Руська Правда відображає такий етап розвитку держави та права, який ще не містить згадок про повторність злочинів.

Подальші відомі історичні пам'ятки права, які діяли на теренах сучасної України базувалися на положеннях Руської Правди, але як і в останній не містили положення щодо повторності злочинів.

У період Великого князівства Литовського також зберіглися тенденції щодо кодифікації діючого законодавства. Результатом такої роботи став затверджений у 1529 році на віденському сеймі Литовський статут, який базувався на нормах звичаєвого права, великокнязівських привілеях, приписах Руської правди та положеннях римського канонічного права [3, с. 225–227]. У зазначеному кодифікованому документі безпосередньо не згадується про повторність вчинення злочину, проте у арт. 1 Розділу 13 Литовського статуту 1529 року вказано «Если где паробки крадут в околицу, а з лицом их поймают, которое лицо будет стояти полти-

ну грошей, тогда мает каран быти яко злодей. А естли ж полтины лицо стояти не будет, тогда мает з бонды его шкода плачона быти або лицо вернути, а з навязку пугами бити. А повторе естли вкрадет, хотя десети грошей стояти не будет, а з лицом поймают, тогда вжо его на шибеницю выдати мает» [6]. Аналізуючи вказане положення можемо дійти висновку, що у Статуті 1529 року вчинення злочину вдруге розуміється та сприймається з кримінально-правової точки зору в якості обставини, яка обтяжує покарання.

Литовський статут 1566 року має кращу систематизацію та досконаліше викладення правового матеріалу ніж у попередньому статуті. Проте, не зважаючи на його загальну прогресивність, положення щодо регламентації інституту повторності злочинів в ньому все ще відсутні.

Наступним законодавчим актом, дія якого також поширювалася на територію сучасної України був Литовський статут 1588 року, який регулював суспільні відносини на території Великого князівства Литовського найдовше в порівнянні з попередніми Литовськими статутами (1529 та 1566 року). В окремих положеннях Статуту 1588 року вже прослідковуються ознаки розуміння рецидиву в якості окремого різновиду повторності злочину, про що вказано у арт. 22 Розділу 14 Статуту 1588 року «Якщо хто-небудь вкраде щось в государевому дворі, і сума вкраденого буде менше 2 коп грошей, то злодію повинні відрізати одне вухо. При повторній крадіжці, якщо вартість вкраденого не буде коштувати і десяти грошей, злодій карається смертною карою» [7]. Подібні положення, де йдеться про посилення відповідальності за вчинення повторного злочину містяться й у інших положеннях Литовського статуту 1588 року.

Наступний історичний етапом розвитку вітчизняного кримінального права співпадає з добою козацької державності, яка відома своїми старинними, неписаними звичаями, які на превеликий жаль не мали свого писемного вираження. Саме тому даний період не може характеризуватися як період нормативного розвитку інституту повторності злочинів та національного кримінального права в цілому.

Певний внесок у кримінальне право України був зроблений кримінальним законодавством Росії, до складу якої входила переважна більшість українських територій. На початку XIX століття діюче законодавство було систематизовано та спеціально створеною комісією та об'єднано у «Зводі законів Російської імперії», який було видано у 1832 році. Збірник законів вже містив визначення повторності злочинів, яке наводилося у ст. 124 Зводу «Повторением преступления считается то, когда преступник, будучи наказан за преступление, учинил то же самое в другой или третий раз» [4, с. 54]. Під наведеним поняттям повторності злочинів мається на увазі спеціальний рецидив злочинів, який у кримінально-правовому розумінні має наслідком посилення покарання.

Наступним законодавчим актом, який діяв на теренах України було «Уложення про покарання кримінальні та виправні» від 1846 року. Особливістю Уложення було те, що згідно його положень міра покарання збільшувалася у всіх випадках вчинення повторного злочину. Загалом під повторністю вчинення злочинів в цей період розуміли скоєння такого ж або подібного злочину, незалежно від наявності або відсутності судимості за попередній злочин.

У перший період встановлення радянської влади на теренах України розвиток науки кримінального права так як і кримінального законодавства в цілому не відзначився особливими успіхами та досягненнями. Так до моменту прийняття першого Кримінального кодексу УРСР 1922 року, діяли окремі акти законодавства в яких лише згадуються окремі види множинності [5, с. 29].

Важливою політичною подією того часу стало прийняття Кримінального кодексу УРСР 1922 року, проте поняття повторності вчинення злочину в ньому було відсутнє. У кодексі лише зазначалося, що суд при визначенні виду покарання зобов'язаний застосовувати більш сувору, якщо вчинений злочин було скоєно рецидивістом.

Прийнятий у новій редакції КК УРСР 1927 року мав збільшений перелік норм, які містили ознаки повторності злочинів. Так у КК УРСР 1927 року випадки повторного скоєння злочину зазначалися в законі про кримінальну відповідальність за допомогою наступних понять: повторність, неоднократність, промисел, систематичність, проте поняття рецидив було відсутнє, але його значення зберіглося у нормах кодексу.

Прийняттям КК УРСР 1960 року започатковано період формування інституту множинності злочинів. Так, у п. 1 ст. 41 КК УРСР сказано, що вчинення злочину особою, що раніше вчиняла якийсь злочин суд може визнати обтяжуючою обставиною [1]. Отже, у цей період повторність злочинів виступає кваліфікуючою ознакою при кваліфікації злочинів у разі якщо це прямо передбачено законом.

У період незалежності України кримінальне законодавство, як і інші галузі права зазнали суттєвого реформування, що призвело до прийняття нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, який вперше містить в собі поняття повторності злочинів, під якими визнається вчинення двох і більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу України [2].

Отже, проведений нами історичний аналіз розвитку та становлення інституту повторності злочинів на теренах сучасної України в різні періоди дає можливість зазначити, що даний інститут з'явився у період феодальної роздробленості. У законодавчих актах того часу сам термін повторності злочинів не вживається, але розуміння повторності зводилося до

попереднього засудження. Перше легальне визначення повторності злочинів, яке містило ознаки рецидиву містилося у Зводі законів 1832 року.

Вагомий внесок у розвиток інституту повторності та кримінального права в цілому було зроблено в радянський період, який створив суттєві передумови для сучасної нормативної регламентації інституту повторності злочинів. Тож нормативне закріплення інституту повторності у кримінальному праві є об'єктивно необхідним та прийнятним для українського населення та кримінального законодавстві нашої країни в цілому.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 28.10.1960 №2001-05 // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – №2. – Ст. 14.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. №2341-14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25–26. – Ст. 131.
3. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т.: Підручн. для студ. юридичн. спец. вузів / Ред. В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин; Академія правових наук України, Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Ін Юре. – 2000 – Т.1. – 2000. – 646 с.
4. Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К.: Вища школа, 1990. – 159 с.
5. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія / Н. І. Устрицька. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 216 с.
6. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського 1529 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: constituanta.blogspot.com.
7. Статут Великого князівства Литовського, виданий у Кракові в 1588 році (Витяг) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua>.
8. Текст Широкої Руської Правди. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua>.

УДК 343.121.4(091)

ТУЗОВ Роман

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ ТА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

Актуальність теми полягає у тому, що процесуальний статус підозрюваного виступає важливою гарантією захисту особи від необгрунтованого процесуального примусу, безпідставного обвинувачення та засудження, питання забезпечення права на захист підозрюваного у кримінальному провадженні сприяє саме цьому.

Дана тема досліджувалася такими вченими, як: Д. П. Вашук, К. Б. Каліновський, М. С. Пасічник, А. В. Смірнов, К. І. Яблонскис та іншими.

У Київській Русі, формувалася система кримінального судочинства шляхом, яка забезпечувала захист прав та свобод людини, надавала пра-